

HALKA AÇIK ANONİM ŞİRKETLER

HANGİ HALKA
NE KADAR ?

HALK

Siyaset ve ekonomi dilinde "halk" sözcüğü, çok kez, halkı kandıran, halkı kandırmaktan çıkar sağlayan sosyal sınıfların demagojik bir silahı olarak kullanılır. Kişiler, siyaset ve ekonomi alanında yükseldikçe (!) bu sözcüğü uzatmalı-inceltmeli "a" ile "halk" olarak kullanmağa başlarlar. Bu türden kişilerin, Türkiye sözünü "Türkiye" diye söylemeğe başlamaları ve adlarını ikiden üçe çıkarmaları da yükselmiş olmalarını belirleyen paralel gelişmeler olarak dik-kati çeker. Kırk yıllık Ahmet, "Ahmet Hamdi" ye, kırkbeş yıllık Mehmet "Mehmet Ali" ye dönüşür. Böylelikle üç adlı adamların *Türkiyada halkın* karşısına, küçük okulluyu horoz şekeri ile kandırmaya çıkan sapık gibi dikiliverdikleri çok görülür.

Devrimci siyasal düşünce terimleri içinde "halk", topluma kafa ve kol emeği ile katkıda bulunan, sermayesi, dolayısıyla başkasının emeğinin ürünlerinden bir kesimini kendisine ayırma olanağı bulunmayan bütün yönetilenler olarak tanımlanabilir. Halk'ın toplumun siyasal ve ekonomik yönetimine "katılması", alınan -kendi dışında alınan- kararları yerine getirmesi ölçeğinde kalır; "karar verme" mekanizmasını ancak uzaktan uzağa ve dolaylı olarak etkileyebilir.

Kapitalist toplumda olsun, daha önceki tarihsel toplum biçimlerinde olsun, halk "suyun başında" değildir. Bir başka deyişle, toplumun karar verme katmanları "halka kapalı"dır. Halk yönetimi, bilindiği gibi, sosyalizmin bir başka adı olarak tarihte yer almıştır. Çünkü ancak böyle bir toplum düzeninde halkın toplum yönetimine yakından ve dolaysız katılması gerçekleşebiliyor. Bunlar, yinelenmesinde yarar bulunan bildik şeyler .

KAPİTALİZMDE YÖNETİCİ HALK DEĞİLDİR

Kapitalizmde yöneticiler, arada bir kamu haberleşme araçlarından sesleniyorlar ^'Ya-hu biz halk değil miyiz?' Genel olarak yönetici egemen sosyal sınıflar ve özel olarak kapitalist sınıf halk değildir elbette vatandaşdır, yurttaştır, iyi ya da kötü kalplidir, evlidir, bekârdır, fakat asla halk değildir. Nedense çok az insan net olarak böyle bir yargı vermiştir yurdumuzda bugüne dek.

Bir zamanlar halkın içinde olanlar, sonradan yönetici olup halkı balkondan selam-lamağa çıktılar mı artık bir dönüşüme uğramışlar demektir. Bu balkonun, kamuya ait binalardan birine ait olması sonucu pek etkilemiyor. Balkondaki adam yöneticidir,

nun kar s ndaki alanda halk ard r e unlar ir irini dikkatle se rederler. alk n i inde ulunan ki ilerden a lar , ir ün en de u alk nda laca im. di e e irirse de i inden, nlar henü halktan ki ilerdir (nesnel larak .

Efer alandaki halk t lulu u, erekli ördü ü aman alk ndaki adam erinden indir i kendi aras na katma ücüne sürekli larak sahi se aman i a kad r de ilse halk halkt r, önetici de önetici larak kal r.

a itali mde u he ö ledir(ka itali min eni adlar ndan lan karma ek n mide de ö ledir el ette .s s ali mde de ö le - la ilir u. ellikle s s ali me e i dö nemi, önetici-halk farkl la mas n n elir- in örnekleri le d ludur. alk n-alan eli kisi ralarda da e erli lmu tur e lmaktad r.ilerde,s s ali min üksek ir ama a ula arak u eli ki i ir daha rta a kmamak ü ere ö ümle ece i ünle rin elece i k nusunda ü lü ilimsel ka n tlar ar la ilir fakat kimse kendini kand rmas n ki,s s ali min u üne kadar örülen ir k u ulamas nda u eli ki a anm llr, a anmaktad r.

emek ki,ka itali mde (e el ette nun diktatörlü ü lan fa i mde önetici hi ir aman halk de ildir,halk da hi ir aman önetici lama iki kate rinin kar l k- l arl klar e aralar ndaki ikilem sü- reklidir una kar l k s s ali mde halk önetici la ilir e (arsa sö k nusu ikilem e icidir. a itali mde ikilemi ö - mek i in sistemi de i tirmek erekir,s s - ali mde ise sistem kendi mant d rul- tusunda eli tirilirse sö k nusu ikilem s n ulacakt r.

ŞİRKETLER HALKA AÇILIYOR MU?

Türki e nin im arat rluklar Murumunda u- lunan a ü ük finans ka ital uru lar , at r m Tröstleri kurarak a da eni sa- na i i letmelerini finanse etmek i in a irketler kurarak alka a lma kam an a- s n h land rm ulunu rlar. ani art k halk da ka italist la ilecektir. ca a

Mekani ma daha k at r m tröstleri m de- li le i le ecektir. at r m tröstü, arl a ka irketlerin hisse senetlerinden (e ta ii demir a lar ile i letme serma esin-

den lu an ir kurulu tur. ir irketler irketi lan h ldin lerin rta erlerine erle en at r m tröstleri,Cumhuri etin kurulu undan u ana ser ilmesi i in ku sütü le esledi imi (de let larak e halk larak esledi imi ö el kesim(ka italist uru un ki ar ad i letmecili inin ar- lak ir ulu udur. u ulu un ni in arlak ldu unu elirtmeden önce ir iki önemli a r nt üstünde dural m

Birinci ayrıntı: at ka itali minde ar lan tah il e hisse senedi a arlan(r- salar , ani a k serma e i asas , u üne kadar ka italistler istemedi i i in Türki- e de kurulamam t r.Türki e nin ka -ka c ö el kesiminin u i i a k a arlar n e- rekli k ld a k una a k a kamu una kma , a a s unma i ine ana a- ma aca kadar kar k hesa lar ard r. ünkü,ileri ka itali min mant ere i, i letmenin erimlili ini,k rl l n , e- li me durumunu, er i tansi elini e fii- len ödedi i er i i a k a rta a k acak- s n ki rsadaki senetlerin üksek de er- ler ula ilsin.Türki e deki ü ük serma e- nin ö le ira kl a ir ün i in ile da anmas lanaks d r.E er ö le lmasa d u üne kadar elmi e mi hükümetler serma e i asas n (erekli kanunu ka- rarak e kurumlar kurarak ni i er ekle tirirlerdi. esa lar n a k a r- ta a dökülmedi i ir a k i asa frmülünü ulacak ir a a i it kmad i in ö le ir a ardan ksunu (u ün..

İkinci ayrıntı: at ka itali minin, eni at r mlar n esle en ü türlü finansman ka na ard r ka naklar(t -finansman anka kredileri e rsa a hisse senetle- rini ötürme lu. u ü üncü l,ka nakla- r n en a önemli lan d r. ir örnek ere- lim ransa da eni ö el kesim at r mlar - n n 60 anka kredileri ile, 37 si ö ka naklardan (ani irketlerin ir önceki dönem k rlar ndan e ancak 3 ü hisse senedi sat lar ile eslenmektedir. (. . . nde u s nuncu ran 8 e, a n a da ise ancak l e ula r. le se Türki e ö el kesimindeki u tela , u hareket ni e u s runun kar l n ü üncü a r nt da erelim.

Üçüncü ayrıntı ir elir er isi anunumu da ir luk ar el ki ilerinin elindeki a ta na ilir de erler(menkul k met-

ler) - ki hisse senetleri bunlardandır-ucuz alınıp pahalı satılırsa bundan elde edilecek gelir vergiden bağıştıktır, yani vergi ödemez.Somut bir örnek üstünde konuyu açıklayalım: Ünlü bir iş adamı elindeki hisse senetlerini kuracağı yatırım tröstüne % 170 fazlasıyla devretmeye karar vermiş bulunuyor.Yani elindeki 100 milyon değerindeki hisse senedini tröste 270 milyon değerinde imişler gibi devredecektir.Aradaki 170 milyonluk kazanç vergi ödemez. Bununla da bitmez iş. Sermayesi 500 milyon TL olacak yeni kuruluşun % 54'üne böylece sahip olur.Buna karşılık,500 milyonun geri kalanı için çıkarılacak yeni hisse senetleri üst fiyatlarından (nominal fiyatlarından,yani senetlerin üstünde ne yazıyorsa o fiyattan)satılacaktır.Halk (!) 230 milyon TL'lik ortaklık için 230 milyon TL ödeyecektir,ünlü iş adamı ise 270 milyon TL'lik ortaklık için 100 milyon TL...

"Halka açık anonim şirketler" masalının niçin parlak bir buluş olduğunu daha yakından incelemeye kalktığımızda,ayrıntıdan çok özle ilgili bulunan şu noktaları saptayabiliyoruz:

- 1- Türkiye'deki gelir dağılımı yapısına göre,şirketler hisse senetlerini kimlere satabilirler? önce gelir dağılımı örneğine bakmakta yarar var.Bu konudaki çeşitli hesaplamalardan sonuncusunu (1) dikkate aldığımızda şunları görmekteyiz:

Türkiye nüfusunun en düşük gelirli % 20'si »ulusal gelirin % 3'ünü almaktadır.Yani 8 milyon kişi yaklaşık olarak yılda 6 milyar TL gelir elde ediyor. Adam başına yılda 750 TL gelir anlamına gelir bu; bu gurup hisse senedi filan alamaz,yarı aç yarı tok durumda yaşadığı ortadadır.En düşük ikinci Z 20 nüfus ise gelirin % 7'sini almaktadır,yani 8 milyon kişi 14 milyar TL toplam yıllık geliri aralarında bölüşüyorlar ki bu da adam başına yılda 1750 TL gelir demektir.Hisse senedi satın alma bakımından bunlardan da umut yoktur. Nüfusun üçüncü Z 20'lik kesimi toplam 20 milyar TL geliri aralarında bölüşüyorlar;adam başına 2500 TL yıllık gelir anlamına gelir bu.Bu gurupta da fazla bir umut yoktur demek yanlış olmayacaktır.Nüfusun dördüncü % 20'lik diliminde ise adam başına yıllık gelirin 5000 TL ol-

duğu hesaplanabilir.Bu gurup»belki bankada küçük bir tasarruf hesabına sahip olan insanlar gurubudur,fakat hisse senedi gibi karışık işlere akıl erdirmeyi düşünecek kadar rahat tasarruf olanakları içinde bulunmadıkları söylenebilir.

Geriye ulusal gelirin 50 milyar TL'sını aralarında bölüşen bir 8 milyonluk nüfus dilimi kalıyor ki hisse senetlerini satın alacak olanlar bu guruptan çıkacaktır.Başka deyişle,hisse senedi fabrikatörlerinin halk tanımlarının en geniş sınırları bu 8 milyonluk nüfustur. En çok,Türkiye nüfusunun beşte biri olabilecek kadar bir "halktır"bu. Eğer bu 8 milyonluk nüfus dilimi de kendi arasında anlamlı dilimciklere ayrılırsa "halk kitlesi" daha da küçülecektir. Yukarıda sözü geçen *Bulutay-Timur-Ersel* araştırmasının Mesleklere Göre Dağılımı bulgularından yararlanarak şu sonuçlara varabiliriz:"Büyük ticaret ve sanayi, ticaret,serbest meslek,esnaf ve zanaatkar" gurubu içinde de gelir.dengeli bir dağılım göstermekten hayli uzaktır. Nitekim bu gurupta bulunan nüfusun (ki toplamı 8 milyona yaklaşmaktadır denilebilir) 800 bin kişilik"kaymak tabakası" gene bu gurup gelirin en az % 40'ını almaktadır.Bir başka deyişle,bu 800 bin kişi en az (yılda) 20 -milyar TL'sını aralarında bölüşürler.

Bütün bu bulgulardan yararlanarak,hisse senedi fabrikatörlerinin en geniş sınırı 8 milyon kişi olabilecek " halk kitlesi " tanımlarını daha da daraltmak mümkün.Eldeki bulgulara göre, daha kesin konuşmak zordur,fakat "şirketler, Türk halkının ancak küçük bir kesimine açılıyor" yargısını vermek yanlış olmayacaktır.

- 2- Dahası var:hisse senetleri kâra da, zarara da ortaktır.Zarar olursa(ya da kâr payları düşük olursa) hisse senetlerinin üstünde yazılı fiyattan alıcı bulamayacakları bir gerçek.Yıllık ortalama % 8-% 10 mertebesinde brüt kazanç sağlayan hisse senetlerinin bile nominal değerlerin altında elden çıkarılmak isteneceği.batı kapitalizminin öğrettiği gerçeklerdendir.Bu takdirde senet sahibi faizden kazansa bile anaparadan kay-

etmi lacakt r(asreddin can n u-
murtadan arar edi adan ka anmas
örne inin ir en eridir u . rne in,
10 000 T l k hisse senedi sahi inin
ll k eliri 800-1000 T lacak, senet-
ler in dü mesi halindeki ka ise 1500-
2000 T n ula ilecektir. at ka ita-
li mi tarihinde s n derece a n ir
la d r u... te aman irketlerini
halka a anlar hisse senetlerini eniden
t la acaklard r halktan .

3- ahas da ar eni kurulacak at r m
tröstlerinin a da di er an nim rtak
l klar n karar erme mekani malar ,
iri im sahi i k atr nlar n elinde
lacakt r unu a k a ilan etmi lerdir.
rne in, önetim kurulunun en a dört
ü esi nlardan lacak, eri kalan ü
ü elik halka a k tutulacakt r. öne
tim kurullar n n ir öre i de da t
lacak k r a lar n sa tamakt r adamlar
ilk irka l dü ük k r da t rlar,
hisse senetleri dü er unlar t larlar
e daha s nra üksek k r da tma a^ a
larlar. unu en elle ecek ir mekani ma
kati en ktur. (ir örnekr u mekani ma
n n i le i i ile . . . nde hisse senet
lerinin 80 i 5 ü ük uru un elinde
t lanm t r.

4- a a ir a k ö lü ü kötü al kanl k
haline etirmi ö el iri imcilerimi in
u eni arlak ulu lar sa esinde
halktan e e ce ara t la acaklar
ku kusu dur. ununla elde edecekleri
karlar aras nda unlar da ard r

a- ankalardan 16 fai -isk nt - rim-si-
rta . . öde erek r alma erine
halktan (ha di u ke i me i areti
kullanmadan a al m en k l - 12
ile r alacaklar ir er ektir. ünkü
en k u randa temettü da tacak-
lard r. nra, ankadan kredi al rken ir
kar l k östermek enel kurald r u
eni usulde kar l k östermek de k-
tur. 100 irimlik hisse senedini 270
irim larak rtakl a k ars n, lur
iter.

- alk ka itali me sahi kma a a la-
acakt r ünkü mal can n n as d r, di e
dü ünülürse, ö el iri- imcilerimi in
si asal ir k rlar da- lacakt r undan
ötürü. ö le dü ün en i de ili , ö el

iri imcilerimi ö le dü ünü rlar. On-
lara öre, astan n ir kesimini de
halka erir i i a t n m d , rta a
ir halk ka itali mi kar ki u
kendileri a s ndan en sa lam si asal
re imi etiren ir ö edir. a ka de i le
sömürü e rtak lan halk .sömürü e
kar kanlardan ana lma acakt r.

(t Temettü larak da t lan k r da,
a r lan kar l k da, da t lma an e
at r lan k r da, ödenen fai de, ödenen
rant da, i ücünün erimi ile ücreti
aras ndaki fark larak tan mlad m
art -de erin ar alar d r, rt -de er
ise sömürme la n n ir s nucu e
nedeni larak net ir tan ma sahi tir

c-1 ilere -ö ellikle urt d ndaki i -
ilere an nim irket hisse senetleri
satarsak, nlar n k eratifle me lu
ile a n a akan Ece it in kulland
anlamda ir halk sektörü lu turmala-
r n önlemi la iliri , di e de dü ünü-
rlar ö el iri imcilerimi . a n a -
akan n ön ördü ü halk sektörü ile ö el
iri imcilerin halka a k sektörü
aras nda ir en erlik de il, kesin ir
eli ki, ir kar eli kisi ulundu u
a k-se ik e elir in ir er ektir.
a n Ece it in önerdi i e art k ir
hükümet litikas haline elmi lan
halk sektörü k eratifle me i ön ö-
ren, emek ö esi a r asan ir m deldir
san ru u m del er ekle ir a da
er ekle me , u a r ir k nudur. akat
er ekle mesi halinde, ka -ka c ticaret
e sana i (m nta ur u a isinin u
i ten k rl kma aca net larak ör-
rölmektedir.

un sö ün k sas , irketler halka a lma-
maktad r u er e i anlama an hisse sene-
di alma he eslilerinin a lar n n nas l
a k kalaca n ilerde he irlikte öre-
ce i .

(1)Doç. Dr. T. Bulutay- Dr. Serim Timur -
Dr. Hasan Ersel , " Türkiye'de Gelir
Dağılımı - 1968" ,A.Ü.S.B.F. yayını,1971.
(Bu araştırmadan yararlanarak Türkiye
nüfusunun 40 milyon, ulusal gelirinin de
200 milyar TL olduğu varsayılarak varılan
sonuçları hesaplayıp okuyucuya sunuyoruz.
E.G.)